

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Вінницький національний технічний університет,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України,
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95,
тел.: 0432598053, факс: 0432 465772,
e-mail: zank@ukr.net

Анотація. У статті проаналізовано роль інноваційної сфери в розвитку української економіки, висвітлено недоліки державного регулювання інноваційної діяльності й обґрунтовано необхідність і форми державної підтримки вітчизняного інноваційного підприємництва.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, інноваційне підприємництво.

Annotation. In the article have been analyzed the role of the innovation sphere in development of Ukrainian economy. Defects of state regulation of innovative activity were analyzed; the necessity and forms of the state support of domestic innovative entrepreneurship were justified.

Key words: innovation, innovative activity, innovative business.

Вступ. Питання інноваційного розвитку в Україні в цілому й інноваційного підприємництва зокрема актуальне і з теоретичної, із практичної точок зору. Теоретичний аспект цієї проблеми вітчизняними науковцями вивчений досить ґрунтовно: фактично доведено, що в сучасних умовах досягти стабільності економічного зростання можна лише на основі забезпечення здатності економіки до адаптації в умовах постійних технологічних зрушень і що зростання виробництва вирішальною мірою нині залежить від інновацій. Економістами й політиками висловлено багато цікавих ідей щодо шляхів розвитку та методів і форм підтримки інноваційного підприємництва, запропоновано ґрунтовні пропозиції з підвищення ефективності української економіки на основі втілення в життя моделі інноваційного розвитку. Але на практиці впродовж останніх десяти років, за які в провідних країнах світу відбувся сплеск інноваційної активності, в Україні інноваційне підприємництво ледь-ледь жевріє. Тому наразі проблема подальшого розвитку інноваційного підприємництва більшою мірою стосується практичної площини й питання треба ставити такі: як нові знання, теоретичні напрацювання з питань розвитку інноваційного підприємництва втілювати в українську реальність; як подолати відрив науки від економічної практики, а скоріше, навпаки, небажання держави втілювати в практику наукові розробки та пропозиції, напрацьовані українськими й зарубіжними вченими, щоб забезпечити зростання активності й ефективності інноваційної діяльності?

Постановка завдання. Мета статті – обґрунтувати необхідність і запропонувати форми державної підтримки вітчизняного інноваційного підприємництва на основі аналізу ролі інноваційної сфери в розвитку української економіки й недоліків державного регулювання інноваційної та наукової діяльності.

Результати. Нині розвиток вітчизняної економіки фактично не залежить від ефективності інноваційної діяльності – між активністю останньої і динамікою ВВП не простежується ні прямого, ні зворотного зв'язку. Про це свідчать статистичні дані за період з 2001 до 2009 рр., наведені в табл. 1. Так, упродовж 2001–2002 рр. мало місце зниження темпів приросту ВВП на 4,0%, тоді як питома вага інноваційно активних підприємств та обсяг реалізованої інноваційної продукції за цей період, хоча не набагато, але збільшилися, відповідно, на 0,3% та 0,2%.

Динаміка ВВП та інноваційної активності підприємств в Україні [1]

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*
ВВП, %	109,2	105,2	109,6	112,1	102,7	107,3	107,9	102,3	84,9	103,6
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	14,3	14,6	11,5	10,0	8,2	10,0	11,5	10,8	10,7	-

Зянько В.В. Роль інноваційного підприємництва в розвитку економіки України

Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	6,8	7,0	5,6	5,8	6,5	6,7	6,7	5,9	4,8	-
---	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	---

Примітка * Дані за січень – листопад 2010 р.

У 2002–2004 рр. ВВП зріс на 6,9%, натомість питома вага інноваційно активних підприємств скоротилася на 4,6%, а обсяг реалізованої інноваційної продукції зменшився на 1,2%. У 2005–2008 рр. в Україні продовжувалось економічне зростання, але рівень інноваційної активності демонстрував відносну стабільність, хоча перебував на вкрай низькому рівні. У 2009 р. відбулося значне зниження ВВП – на 18%, у той самий час в інноваційній сфері суттєвих змін за цей рік не відбулося (рис. 1).

Отже, частка інноваційно активних підприємств і обсяг реалізованої інноваційної продукції в Україні настільки малі, що фактично не впливають на розвиток національної економіки, і динаміка останньої не залежить від становища інноваційної сфери. У 2008 році інноваційну діяльність в Україні здійснювало лише кожне десяте підприємство – 10,8% (у розвинутих країнах частка інноваційно активних підприємств сягає 70% [2]), а питома вага реалізованої інноваційної продукції становила всього 5,9%. У 2009 році ситуація погіршилася – питома вага підприємств, що впроваджували інновації, знизилася на 0,1% (до 10,7%), а питома вага реалізованої інноваційної продукції зменшилася на 1,1% і склала 4,8% [1].

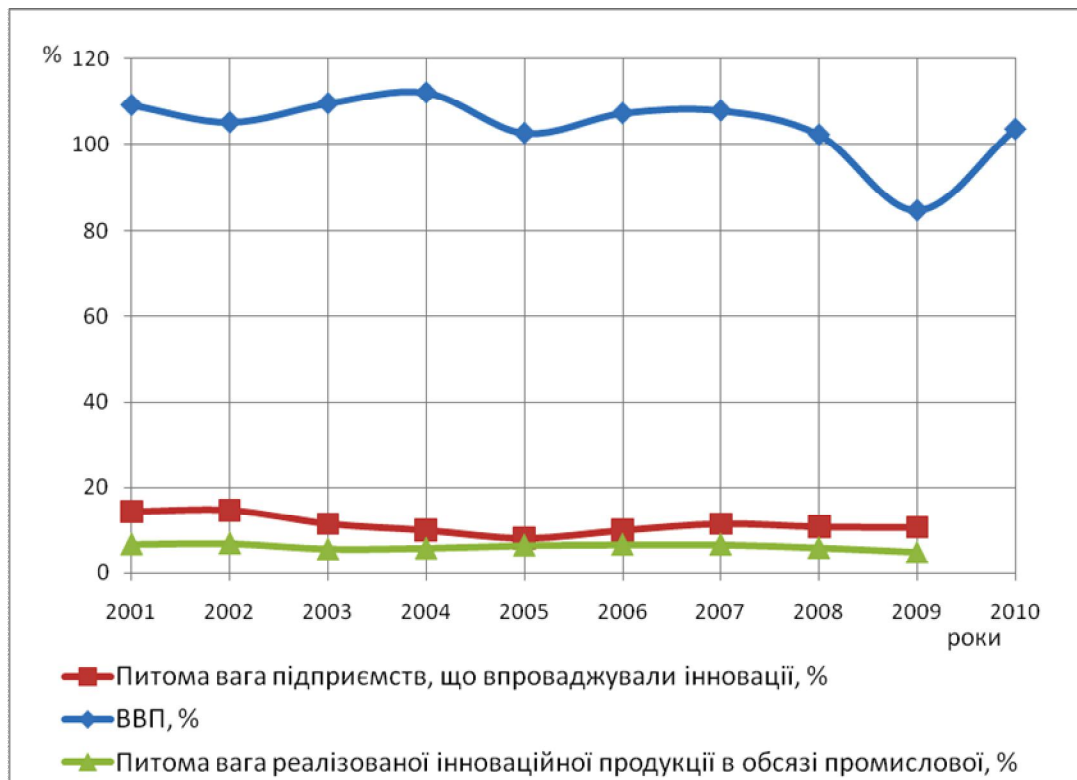

Рис. 1. Динаміка ВВП та інноваційної активності підприємств в Україні за 2001–2010 рр. (у %)

Незважаючи на те, що суб'єкти інноваційної та наукової діяльності в Україні мають певні податкові пільги: від сплати податків звільняються державні навчально-виховні заклади, наукові установи й організації, діяльність яких повністю чи частково фінансується з бюджету; прибуток (дохід) дослідно-конструкторських, конструкторсько-технологічних організацій і дослідних виробництв при цих установах оподатковується в розмірі 25% від ставки податку, установленого для підприємств в Україні; у розмірі 50% від ставки податку оподатковується прибуток (дохід) дослідних заводів, частка дослідної продукції яких становить не менше 80%; звільняються від сплати податку державний фонд фундаментальних досліджень та інноваційні фонди, які зареєстровані в установленому порядку, а оподаткований прибуток підприємств та об'єднань, що здійснюють добровільні внески до цих фондів, зменшується на суму таких внесків; спеціальний режим оподаткування поширюється й на інноваційні проекти технопарків, які зареєстровані й діють відповідно до Закону України "Про спеціальний режим інвестиційної і інноваційної діяльності технологічних парків", усе це суттєво не поліпшує ситуації в інноваційній і науковій сферах, оскільки реальний обсяг такої державної підтримки все ж невеликий.

Здебільшого Українська Держава, на жаль, лише декларує встановлення сприятливого клімату для розвитку інноваційного підприємництва. Насправді ж вітчизняна законодавча база загалом мінлива й нестабільна. З табл. 2 видно, що важливі положення законів України, у яких були свого часу передбачені податкові пільги для стимулювання інноваційної діяльності, нині Верховною Радою України призупинені чи скасовані. Зокрема, це статті 21 і 22 Закону України "Про інноваційну діяльність" (№ 40-IV), які стосувалися надання податкових і митних пільг для інноваційних підприємств і які вилучено із цього Закону на підставі Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2005 рік" та деяких інших законодавчих актів України" від 25.03.2005 р. (№ 2505-15) [3]. У цих статтях містилися

важливі положення про те, щоб залишати в розпорядженні суб'єкта інноваційної діяльності 50% ПДВ, одержаного (нарахованого) від продажу товарів (робіт, послуг), пов'язаних з інноваційним проектом, і його використання за цільовим призначенням; про звільнення від ПДВ і мита ввезеної сировини, обладнання та інших товарів для виконання пріоритетного інноваційного проекту; про застосування інноваційними підприємствами прискореної амортизації основних фондів і встановлення щорічної двадцятивідсоткової норми прискореної амортизації основних фондів групи 3; про сплату податку на землю в розмірі 50% від діючої ставки оподаткування. Окрім того, у 2004 році вилучено із Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" п.7.14 ст. 7, згідно з яким прибуток від реалізації інноваційного продукту впродовж перших 3-х років після його реєстрації повинен був оподатковуватися в розмірі 50% від діючої ставки податку на прибуток. Отже, інноваційна продукція стала оподатковуватися на загальних підставах – за повною ставкою у 25% [4]. Та й існуючі заходи державної фінансової підтримки, цільового субсидування та кредитування технопарків, передбачені Законом України "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків", стосуються лише 16-ти технопарків, що ставить у нерівні умови господарювання решту технопарків, для яких такі пільги не передбачено. Здавалося б, що на цьому фоні дещо поліпшував ситуацію в інноваційній сфері ухвалений у 2003 році Закон "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" (№ 433-IV від 16.01.2003 р.), котрим передбачалося застосування положення про залишення в розпорядженні платника податків 50% податку на прибуток, одержаного від виконання інноваційних проектів, який мав зараховуватися на спеціальний рахунок інноваційного підприємства й міг бути використаний ним лише на фінансування інноваційної, науково-технічної діяльності й розширення власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз. Але на практиці зазначені положення реалізувати було дуже складно, перш за все через непросту процедуру узгоджень: рішення про надання проекту статусу інноваційного приймалися вищими органами виконавчої влади; Закон також вимагав, щоб для кожного інноваційного проекту велася окрема бухгалтерія, що призводило до зростання витрат на оплату праці працівників бухгалтерської служби, особливо на малих підприємствах; зрештою, і цей Закон було визнано неконституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду України за № 18-рп/2009 (v018p710-09) від 14.07.2009 [5].

Пільги, передбачені деякими законами України для підприємств, що займаються інноваціями, і їх застосування

Назва закону України	Пільги, передбачені законом України	Дія окремих статей чи загалом закону України
Закон України “Про інноваційну діяльність” (№ 40-IV від 04.07.2002 р.)	Статтями 21 і 22 передбачено: 1) залишення в розпорядженні суб’єкта інноваційної діяльності 50% ПДВ, одержаного (нарахованого) від продажу товарів (робіт, послуг), пов’язаних з інноваційним проектом, і його використання за цільовим призначенням; 2) звільнення від ПДВ і мита ввезеної сировини, обладнання та інших товарів для виконання пріоритетного інноваційного проекту; 3) застосування інноваційними підприємствами прискореної амортизації основних фондів і встановлення щорічної двадцятивідсоткової норми прискореної амортизації основних фондів групи 3; 4) сплату податку на землю в розмірі 50% від діючої ставки оподаткування	Статті 21 і 22 із цього Закону вилучено на підставі Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2005 рік” і деяких інших законодавчих актів України” від 25.03.2005 р. (№ 2505-15)
Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” (№ 335/94-ВР від 28.12.1994 р.)	п. 7.14 статті 7 передбачено, що прибуток від реалізації інноваційного продукту впродовж перших 3-х років після його реєстрації оподатковується в розмірі 50% від діючої ставки податку на прибуток	п. 7.14 статті 7 вилучено із цього Закону на підставі Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” (№ 1957-IV від 01.07.2004 р.)
Закон України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” (№ 991-XIV від 16.07.1999 р.)	Статті 6 і 7 передбачають важливі заходи державної фінансової підтримки, цільового субсидування та кредитування технопарків. Стаття 10 встановлює щорічну 20-відсоткову норму прискореної амортизації основних фондів груп 3 та 4	Закон визначає правові й економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності лише для визначених 16-ти технологічних парків
Закон “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” (№ 433-IV від 16.01.2003 р.)	Цим Законом передбачалося застосування положення про залишення в розпорядженні платника податків 50% податку на прибуток, одержаного від виконання інноваційних проектів і зарахування його на спеціальний рахунок інноваційного підприємства для використання лише на фінансування інноваційної, науково-технічної діяльності й розширення власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз	Закон визнано неконституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду України (№ 18-рп/2009 (v018p710-09) від 14.07.2009 р.)

Висновки. З вищевикладеного видно, що й народні депутати, й уряд України не надто квапляться допомагати інноваційному підприємству, хоча зрозуміло, що без

державної допомоги воно ефективно розвиватися не зможе, оскільки на розробку й упровадження ризикових інноваційних проектів потрібні чималі кошти, особливо на початковому етапі. Але з року в рік у державному бюджеті країни засобів, достатніх для надання поштовху розвитку інноваційного підприємництва, не закладається. От і на 2011 рік державний бюджет заплановано з дефіцитом, що вже стало для нас традицією. Тому можна передбачити, що належної державної підтримки інноваційне підприємство й у цьому році мати не буде.

І прийняття нового Податкового кодексу України, на нашу думку, ситуацію в інноваційній сфері на краще навряд чи змінить, незважаючи на те, що згідно з ним передбачається загалом суттєве зниження податкового навантаження на підприємства. Те, що в бізнесі залишатиметься більше прибутку, ще не означає, що він буде використаний саме на розробку та впровадження інноваційних проектів, а не на збільшення обсягів виробництва традиційних товарів типовими методами. За деякими оцінками експертів, держава через зниження ставки податку на прибуток до 19% може недоотримати у 2011 році 9,5–10,0 млрд грн, які залишаться в бізнесі. Чи будуть ці кошти вкладені в інноваційні проекти, чи не краще було б, якби вони надійшли до Державного бюджету України, а звідти були спрямовані на розвиток тієї сфери, від якої найбільше залежить подальший економічний розвиток і міжнародна конкурентоспроможність країни – на підвищення активності й ефективності інноваційного підприємництва як вирішального фактора формування постіндустріальної економіки?

А самостійно підприємці активно почнуть вкладати кошти в модернізацію виробничої діяльності, в інноваційні проекти лише перед острахом бути переможеними в економічній конкуренції. Поки в Україні умов конкурентного ринкового середовища не створено, держава повинна взяти на себе турботу й стосовно організації стабільної законодавчої бази з підтримки інноваційної діяльності, і щодо формування конкурентного ринкового середовища підприємницької діяльності, і щодо фінансової підтримки інноваційної та наукової сфери, і щодо формування розгалуженої інноваційної інфраструктури та формування дієвих мотиваційних чинників здійснення інноваційного процесу.

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Концепція загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 року [Електронний ресурс] / М-во промислової політики України. – Режим доступу : <http://industry.kmu.gov.ua>.
3. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2005 рік” та деяких інших законодавчих актів України”, № 2505-15 від 25.03.2005 р. // Відомості Верховної Ради України від 29.04.2005–2005 р., № 17, / 17-19 /, стор. 724, стаття 267.
4. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 52. – Ст. 563.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо мінімізації впливу фінансової кризи на розвиток вітчизняної промисловості” // Вісник Конституційного Суду України. – 2009. – № 5. – С. 37.